

dințe separat pentru fiecare minoritate lingvistică din România, atât impactul legii în sensul implementării ei la nivelul localităților în care aceste minorități trăiesc, dar și în perspectiva mai amplă a vitalității lingvistice a grupului.

Bibliografie:

1. Declarația de Principii asupra Minorităților Națiunilor Unite (1992)
2. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966.
3. Convenția cadru privind protecția drepturilor minorităților naționale, adoptată de către Consiliul Europei la 13 iulie 1995.
4. Convenția Europeană de protecție a drepturilor omului și libertăților fundamentale, Roma, 4 noiembrie 1950.
5. Convenția-cadru privind protecția drepturilor minorităților naționale, adoptată de către Consiliul Europei la 13 iulie 1995.
6. Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, Helsinki, 1 august 1975
7. Victor Popa, Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele, Capitolul II Organizarea politico-juridică a statului, Ed.TISH, 2005, p.42
8. Andrei Smochină, Considerațiuni teoretice privind statutul special al localităților din stânga Nistrului, Legea și viața, nr.100, aprilie 1999, p.19.
9. Ion Diaconu, Minoritățile. Statut. Perspective, București, 1996
10. Miha Achim, Antropologia culturală, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.
11. Henri Giordan, Les minorités en Europe, Ed. Kime, Paris, 1992.
12. Dinu Balan, Etnie, etnicitate, națiune și naționalism. Câteva precizări terminologice, „Codrul Cosminului”, nr. 12, 2006
13. Felix Ermacora, Cristoph Pan și alții, Drepturile de bază ale grupurilor etnice europene, Ethos, nr.42, Ed.Braumuler, Viena, 1993.
14. Christoph Pan, Dreptul la autonomie al grupurilor etnice din Europa, Altera 1, Târgu Mureș, 1995, p.49 și urm.

MODELELE DE OMBUDSMAN ÎN LITERATURA JURIDICĂ DE SPECIALITATE

Veronica BĂDESCU-ȘERBĂNOIU,
doctorandă la ULIM

SUMMARY

As a result of looking into numerous scientific works and regulative papers, the author of the present study has succeeded in analysing all the models of Ombudsman which are present under different denominations and in proving the necessity to establish these types of Ombudsmen in all the countries of the world, underlining the administrative Ombudsmen's importance and efficiency, of the private ones, of the commission – as an Ombudsman, of specialized Ombudsmen, of the ones with special competences and of the regional ones.

As a result of the research that she has undergone, the author proved that the different types of Ombudsman have been imposed by the social and economical realities from the countries of the world, except the classical Ombudsman who appeared at the beginning of the 19th century and who is known in the special literature under the name of „parliamentary Ombudsman” and after 1970 also appeared the one known under the denomination „administrative mediator”.

* * *

În urma investigării a numeroase lucrări științifice și acte normative, autoarea prezentului studiu a reușit să analizeze modelele de Ombudsman, prezente sub diferite denumiri și să demonstreze necesitatea constituirii acestor tipuri de Ombudsmeni, în toate țările lumii, subliniindu-se importanța și eficiența Ombudsmanilor administrativi, a celor privați, a comisiei-ca Ombudsman, a Ombudsmanilor specializați, a celor cu competență specială și a celor regionali.

Autoarea, în urma cercetării efectuate a demonstrat că diferitele tipuri de Ombudsman au fost impuse de realitățile socio-economice din țările lumii, pe lângă Ombudsmanul clasic, apărut la începutul secolului XIX și cunoscut în literatura de specialitate sub numele de „Ombudsman parlamentar”, apărând, după 1970 și cel cunoscut sub denumirea de „mediatorul administrativ”.

Practica demonstrează că pe plan mondial funcționează distinct două tipuri de ombudsmeni: cel clasic, apărut la începutul secolului XIX, cunoscut în literatura de specialitate sub numele de „ombudsman parlamentar” și cel apărut după anul 1970, denumit în literatură „mediatorul administrativ”[1, p. 334 și urm].

Ombudsmanul parlamentar.

Literatura de specialitate, precum și legile care reglementează instituția Ombudsmanului din alte state, prevăd că, organele care desemnează instituția amintită pot fi: Parlamentul, Guvernul, Regele, la recomandarea prim-ministrului, Guvernul, la propunerea Parlamentului, a Președintelui țării, în baza rezoluției Parlamentului.

Ombudsmanul desemnat de Parlament este cea mai răspândită formă și se aplică în majoritatea

statelor: Polonia, România, Rusia, Ucraina, Suedia, Lituania, Letonia, Portugalia, aceasta fiind cea mai democratică metodă de înființare a instituției amintite, în opinia profesorilor Sergiu Cobăneanu și Teodor Cârnaț[2, p. 45].

Acest tip de Ombudsman continuă să funcționeze în Suedia, unde a și fost înființat încă din anul 1809. Suveranul a desemnat o persoană (Drosten) pentru a controla modul cum se desfășurau justiția și o altă persoană (Konun-

ges Högsta Ombudsmännen), ca cel mai înalt reprezentant al regelui, care era abilitată să exercite un control general, privind modul de îndeplinire a obligațiilor de serviciu de către toți funcționarii, care aplicau ordonanțele regale. Acest înalt funcționar era împuternicit să emită ordine în numele regelui și să dispună trimiterea în judecată a funcționarilor, care își îndeplineau în mod incorect atribuțiile de serviciu[3, p.23]. Acest model de Ombudsman funcționează astăzi și în țări ca Australia (Parliamentary Commissioner, din 1976, dar și la nivel local în 7 state australiene), Austria, Africa de Sud (Bophuthastwana, 1981), Canada (1967, dar numai pe plan local în nouă provincii), Danemarca, Spania, Fiji (1970), Finlanda, Marea Britanie, Scoția și Țara Galilor (1979), Guyana (1967), Olanda, India (din 1971, în patru state), Italia, Israel, Lichtenstein (1976), Mauritius (1970), Noua Zeelandă (1962), Norvegia, Portugalia, Suedia, Sudan, Elveția, Trinidad Tobago (1976), SUA etc. Ombudsmanul subordonat puterii executive este reprezentativ pentru Franța, Ghana (din 1979) și Filipine (din 1973)[5, p. 14-15].

Constituția din 1919 a prevăzut înființarea funcției de Ombudsman Parlamentar al Finlandei, în urma propunerilor făcute de către comitetele parlamentare și în special de comitetul constituțional. Pentru început, Ombudsmanul era eclipsat de „eroul popular”, de Justitiekantzler (Chancellor of Justice), majoritatea plângerilor cetățenilor fiind adresate tot acestuia din urmă, Ombudsmanul primind plângeri, doar de la deținuți[6, p. 35].

În Danemarca, legea cu privire la Ombudsmanul danez, prevede independența acestuia față de puterea executivă. Astfel, Parla-

mentului îi este interzis să-i impună Ombudsmanului examinarea, respectiv abținerea de la investigarea unei probleme date. Rolul Folketing-ului este de a-l numi pe Ombudsman, iar, în mod simetric, activitatea parlamentară nu poate fi supravegheată de Ombudsman.

În Marea Britanie, primul Parliamentary Commissioner pentru administrația publică a fost Sir Edmund Compton, fost inspector al Curții de Conturi.

Ombudsmanul administrativ.

Ombudsmanul administrativ s-a impus în condițiile moderne, în care Parlamentul exercită un real control politic asupra Guvernului, iar jurisdicțiile controlează acțiunile administrației.

În unele state acesta se numește „comisar pentru administrație”, titulatura fiind foarte expresivă, în legătură cu principala funcție pe care o îndeplinește, aceea de a combate administrația defectuoasă.

Statele din centrul și sud-estul Europei, imediat după ieșirea din deșertul totalitarismului și-au însușit acest tip de instituție. La această opțiune a contribuit și Recomandarea Comitetului de Miniștri al Uniunii Europene, adoptată în septembrie 1985.

Ombudsmanului administrativ i se atribuie în literatura de specialitate o serie de “dimensiuni”^[7], unele succint și plastic exprimate:

a) *Ombudsmanul ca instituție anti-corupție*, având rolul de a veghea la respectarea Codului Bunei Administrări, adoptat relativ recent în Uniunea Europeană;

b) *Ombudsmanul ca gardian al egalității*, denumit în Marea Britanie, chiar Ombudsmanul pentru Oportunități Egale (care veghează exclusiv la respectarea legii asupra egalității între bărbați și femei), în Suedia, Ombudsmanul împotriva Discriminării Etnice sau în Unga-

ria, Ombudsmanul pentru Minorități Naționale ;

c) *Ombudsmanul ca mediator*, reprezentativ fiind mediatorul francez (*Mediateur de la Republique*), perceput nu numai apărătorul cetățenilor împotriva administrației, ci și ca un intermediar privilegiat între cetățeni și administrație”. Astfel, Alberto Lopez Basaguren și Gonzalo Maestro Buelga consideră că “*mediatorul francez se configurează mai mult ca o figură cu vocație conciliatoare în relația administrație-administrați, cu puteri de intervenție reduse, decât ca un organ de control al activității administrative*[8, p.109].

d) *Ombudsmanul ca promotor al păcii*, îndeosebi în statele confruntate cu puternice rivalități între grupuri de interese, unde Ombudsmanul constituie și un factor de întărire a climatului de pace socială;

e) *Ombudsmanul ca educator*, de formator al unei conștiințe juridice în rândul publicului, calitate în care Ombudsmanul participă la activități pur didactice (susținând cursuri universitare), la redactarea manualelor școlare și universitare, a broșurilor etc., prin apariții în mass-media, adunări publice, site-uri internet etc.

Fie că sunt numiți de șeful statului, de Parlament sau de Guvern, Ombudsmanul Parlamentar și cel administrativ pot fi clasificați în categoria Ombudsmanilor publici. Pe plan mondial există și funcționează numeroși Ombudsmani numiți de unele entități de drept privat.

Ombudsmanul privat. Ombudsmanii privați sunt desemnați de societățile bancare, conducerile unor universități sau ale unor întreprinderi, Ombudsmani pentru mass-media.

În Marea Britanie există: Om-

budsman pentru investiții, Ombudsman pentru asigurări, Ombudsman pentru societăți în construcție, Ombudsman pentru probleme bancare, Ombudsman pentru adjudecarea impozitelor locale și pentru agenți imobiliari etc.

Astfel, majoritatea universităților din lume și-au desemnat Ombudsmani: Apărătorul Drepturilor Universitare din centrele universitare Ohio, Princetown, New Jersey, Berkeley, California din SUA, *Defensor de los Derechos de los Universitarios* din Mexic etc. În România, de asemenea, Universitatea din București are un Ombudsman.

Ombudsmanii pentru presă s-au extins după ce aceștia au apărut pentru prima oară în Suedia, una dintre cele mai puternice structuri recunoscute pe plan mondial fiind *Organisation of News Ombudsmen* din Sacramento – SUA.

Ombudsmanii de întreprindere s-au generalizat la toate marile companii, printre cei mai puternici fiind recunoscuți Ombudsmanii de la General Motors, Ford Motor Company, Ohio Bell și American Airline[8, p. 8].

Trebuie precizat că Ombudsmanii privați nu au natura juridică a unei autorități de control, ci realizează mai degrabă o activitate de mediere între cele două părți ale contractului de muncă (angajator și angajați), după modelul oferit de Ombudsmanul clasic.

Comisia, ca ombudsman. În funcție de structura instituției Ombudsmanului, uni sau pluripersonală, în literatura de specialitate[10, p. 38], este identificată ca formă a instituției Ombudsmanului, Comisia. În unele țări, apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor se realizează nu printr-o instituție cu conducere unipersonală, cea a Ombudsmanului de tip clasic, ci prin intermediul unei co-

misii. De exemplu, în Mexic funcționează *Comision Nacional de los Derechos Humanos* (Comisia Națională a Drepturilor Omului), în Tanzania rolul Ombudsmanului este jucat de o Comisie Permanentă de Anchetă, în Zambia a fost instituită o Comisie pentru Investigații care, în fapt, exercită toate atribuțiile Ombudsmanului clasic.

Dar nu numai în statele cu sisteme democratice în formare sunt întâlnite astfel de tipuri speciale ale Ombudsmanului. În Austria, instituția Ombudsmanului, numită *Volksanwaltschaft*, este de fapt tot o comisie, compusă din trei membri, dintre care unul este președintele comisiei. Președinția Colegiului Ombudsmanului (*Volksanwaltschaft*) se rotește anual între cei trei membri, în ordinea puterii de vot a partidelor care i-au numit.

În prezent, Ombudsmanul austriac este numit de Parlament și funcționează la nivel federal, fiind un organ colegial (*Volksanwaltschaft*). Instituția a fost creată prin legea din 1977, lege încorporată în Constituția țării, în 1981, printr-un amendament, instituția fiind reglementată în art.148 a – 148 j, în capitolul șapte din actuala Constituție federală.

Ombudsmanul federal supraveghează activitatea administrațiilor în șapte din cele nouă state federale: Salzburg, Viena, Oberösterreich, Unterösterreich, Carinthia, Styria și Burgenland, iar în celelalte două state, Vorarlberg și Tirol a fost creat un Ombudsman cu competență statală.

Ombudsmanul specializat. În funcție de gradul de specializare a competențelor, Ombudsmanii din țările europene se pot clasifica în Ombudsmani cu competență generală și Ombudsmani cu competențe speciale.

Ombudsmanul specializat, care

își exercită controlul exclusiv în domeniul alocat, indiferent care este autoritatea care îl desemnează este un tip apărut recent în peisajul juridic european.

Astfel, primul Ombudsman specializat a fost înființat în scopul protecției drepturilor și libertăților în domeniul militar, în Suedia, în anul 1915 (*Militie Ombudsman*), extinzându-se apoi în Norvegia (1951-Ombudsmanul pentru Forțele Armate, numit și Ombudsmanul pentru Recruți), Germania (1957-*Werhbeauftragte des Bundestages*), Israel (1972, Comisarul pentru Reclamațiile Soldaților), Marea Britanie, Australia, Canada etc., toți acești Ombudsmani militari fiind numiți de către Parlamentul țării respective. În Danemarca, instituțiile Ombudsmanului civil și militar sunt comasate, acesta numindu-se “Ombudsman Parlamentar pentru Administrație Civilă și Militară în Danemarca”[4].

La 26 iunie 1957, în Germania a fost adoptată legea prin care a luat ființă acel *Wehrbeauftragte des Bundestages*, încercându-se crearea unui Ombudsman specializat pentru probleme militare. La început, André Legrand menționa despre „funcționarea defectuoasă”[12, p. 263] a instituției, iar Johannes Köhler vedea un relativ eșec” al acesteia[14, p. 80 și urm].

Necesitatea creării instituției rezultă din textul legii fundamentale și al legii ordinare. Atunci când dreptul de control asupra activității statale este transmis de la parlament la un împluternicit al acestuia, reprezentant al poporului, ca titular al suveranității, se realizează efectiv garanțiile constituționale. Acest „mandatar” al Parlamentului este un tribun al poporului, prin care, cetățeanul are posibilitatea să se apere, invocând Constituția[14, p. 80 și urm].

Crearea unui Ombudsman german specializat pentru probleme militare, ci nu a unuia care să supravegheze administrația civilă era o prioritate, explicată de Jorge Maiorano, prin influența pe care a exercitat-o asupra forțelor germane, organizarea de tip prusac [15, p. 75], care se tinde a fi eradicată prin reforma Bundeswehr-ului.

Referitor la statutul constituțional al Wehrbeauftragt-ului german am constatat faptul că Ombudsmanul german s-a constituit după modelul Justitieombudsmanului suedez, în special după cel al Ombudsmanului militar (Militieombudsman).

Wehrbeauftragter-ul nu are putere de decizie, făcând doar recomandări, iar eficiența acestuia depinde de autoritatea sa, de tactul, de calitățile sale personale, în relațiile cu cetățenii, cu Comitetul de Apărare, cu Bundestag-ul. Având în vedere limitele impuse în exercitarea atribuțiilor sale, Ombudsmanul german este considerat un exemplu de funcționare defectuoasă a instituției sau un eșec relativ al acesteia. Alături de Ombudsmanul militar, numit de Parlament, tot în Suedia au fost înființați și Ombudsmani cu competență specială, numiți de Guvern:

a) Ombudsmanul pentru protecția consumatorilor (*Konsumtombudsmänner*), creat în anul 1971 pentru a supraveghea modul de aplicare a legii pentru protecția consumatorilor, a legii privind marketingul și a legii care se referă la clauzele contractuale abuzive, astfel de Ombudsmani pentru protecția consumatorilor fiind înființați ulterior și în Norvegia, Danemarca, SUA etc;

b) Ombudsmanul pentru egalitatea șanselor (*Jämställdhetsombudsmänner*), creat în anul 1980 cu scopul de a supraveghea aplica-

rea legii pentru egalitatea șanselor între bărbați și femei, în viața profesională;

c) Ombudsmanul contra discriminării etnice (*Ombudsmänner mot etnisk diskriminering*), introdus în anul 1986 prin legea contra discriminării etnice ;

d) Ombudsmanul copiilor (*Barnombudsmänner*), creat în anul 1990, după ratificarea de către Suedia a Convenției ONU privind drepturile copilului ;

e) Ombudsmanul pentru protecția persoanelor cu handicap (*Handikappombudsmänner*), numit în 1994;

f) Ombudsmanul public de presă, desemnat de un Comitet special compus din președinții Ordinului Național al Avocaților din Suedia și Clubul Publiciștilor (*Allmänhetens Pressombudsman*), care funcționează din anul 1969 în domeniul respectării eticii profesionale a ziaristilor. Ombudsmanii pentru ocrotirea libertății presei și informației au fost, ulterior, înființați și în Marea Britanie, Olanda etc.

În Norvegia există, de asemenea, patru Ombudsmani specializați: pentru protecția consumatorilor; pentru protecția copiilor; pentru egalitatea șanselor; pentru servicii sociale și de sănătate.

În Marea Britanie funcționează: Ombudsmanul pentru Servicii Sociale și de Sănătate; Ombudsmanul pentru Oportunități Egale; Ombudsmanul Bancar, instituții de tip Ombudsman specializat în domeniul sănătății, pensiilor, asigurărilor, instituțiilor de credit și bănci etc, funcționând și în Țara Galilor, Scoția și Irlanda.

Ombudsmani specializați în domeniul presei funcționează în Suedia (din anul 1969) și SUA (*Organization of News Ombudsman*) ; Ombudsmani specializați în domeniul învățământului în SUA (Apă-

rătorul drepturilor universitare), Mexic și Canada ; Ombudsmani specializați în domeniul mediului înconjurător în Canada și Noua Zeelandă, iar în Canada și SUA există Ombudsmani specializați în domeniul penitenciarelor.

Ombudsmanul regional. În unele state ale lumii competența Ombudsmanului este circumscrisă în raport cu așanumitul criteriu teritorial. Din acest punct de vedere, se constată funcționarea a trei tipuri diferite de Ombudsmani:

a) Ombudsmani cu competență la nivel național, caracteristici majorității statelor lumii ;

b) Ombudsmani cu competență regională ;

Ombudsmanii regionali funcționează numai pentru o parte din teritoriul țării. Astfel de instituții există atât în statele care au Ombudsman național (în Spania- pentru regiunile Andaluzia, Insulele Canare, Catalonia, Aragon, Galicia, Castilia ș.a., în Austria- pentru Tirol și Vorarlberg), cât și în cele care nu au Ombudsman național (în Italia- pentru Lombardia, Piemont, Toscana, Val D'Aosta etc., în Elveția- pentru Zürich, Bâle-Ville și Bâle-Campagne, în SUA, Canada, Australia etc.).

c) Ombudsmani cu competență locală ;

Ombudsmani locali funcționează la nivelul unei comunități (municipiu, oraș, uneori și comună) și pot fi întâlniți atât în state cu Ombudsman național (Olanda- unde există și Ombudsmani locali la Haga și Amsterdam), Spania (Gijon), cât și în state fără Ombudsman național (Elveția- pentru Zürich, Italia- pentru Palermo, SUA- unde există un număr foarte mare de Ombudsmani la nivelul statelor federale și municipalităților, cum ar fi Ombudsmanii din Dayton/ Ohio, Little Rock/ Arkansas, Wichita/ Kansas etc. dar

și numeori Ombudsmani ai instituțiilor sau companiilor, precum și Ombudsmani având o jurisdicție materială specializată)[5, p. 36].

Este de remarcat faptul că singura țară în care funcționează toate cele trei tipuri de Ombudsmani este Spania unde există atât *Defensor del Pueblo*, Ombudsmanul la nivel național, Ombudsmanii regionali în Andaluzia, Galicia, Castilia etc., precum și Ombudsmani la nivel local- *Defensor del Ciudadano*, ales de Plenul Consiliului Municipal, pentru o perioadă de patru ani în Gijon.

Prin Local Government Act (Legea administrației locale) din 1974 iau ființă doi Ombudsmani locali, pentru Anglia și Țara Galilor, iar prin Local Government (Scotland) Act din 1975 este creat Ombudsmanul local pentru Scoția. În Irlanda de Nord există atât un Ombudsman Parlamentar, cât și unul pentru problemele administrației locale.

Activitatea la nivelul administrației locale este organizată în comisii, din care fac parte Ombudsmanii locali și Comisarul Parlamentar, cu toate că acesta din urmă nu se implică în rezolvarea situațiilor existente la nivel local.

Până în 1988, Ombudsmanul local nu putea să examineze decât plângerile înaintate de un membru al autorității împotriva căreia erau îndreptate acestea. Noua reglementare lasă la aprecierea petiționarului să se adreseze direct Ombudsmanului sau unui membru al autorității în cauză. Ombudsmanii locali au deplina libertate în obținerea informațiilor și a documentelor necesare cercetărilor și întocmesc rapoarte asupra fiecărui caz examinat, pe care le comunică petiționarilor și autorității în cauză, aceasta din urmă fiind obligată să elibereze copii ale rapoartelor, pe care să le

pună la dispoziția publicului, rapoarte care sunt date publicității în ziarele locale[18, p. 197].

Corolarul instituției Ombudsmanului din punct de vedere al competenței materiale și teritoriale îl constituie, indubitabil, Ombudsmanul European (*European Ombudsman/ Le Médiateur Européen*), care se constituie ca o instituție cu caracter transnațional.

Recenzent:

Serghei ȚURCAN,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Bibliografie

1. Tudor Drăganu, Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar, Editura Lumina Lex, București, 1997.
2. Cobăneanu, S., Cârnaț T. Instituția Avocatului Parlamentar din Republica Moldova. Chișinău: CE USM, 2002.
3. André Legrand, L'Ombudsman Scandinave, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1970.
4. Lois Organiques de la Suède, publicație a Parlamentului suedez, Stockholm, 1989, p. 14, precum și E. S. Tănăsescu, N. Pavel, Constituția Suediei, Editura All Beck, București, 2002.
5. Corneliu Manda și alții, Ombudsmanul- instituție fundamentală a statului de drept, Editura Lumina Lex, București, 1997.
6. Walter Gelhom, Ombudsman and others. The Citizen's Protector in nine Countries, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1967.
7. Geneviève Koubi, Recoins constitutionnels: le "Défenseur des droits", dans Droit cri TIC, 26 juillet 2008
8. Pop V., Avocatul Poporului – Instituție fundamentală a statului de drept, Timișoara, Perenia, 1995.

9. Virgiliu Pop, Avocatul Poporului, instituție a statului de drept, Editura Perenia, Timișoara, 1995.

10. Constantin Brânzan, Avocatul Poporului- o instituție la dispoziția cetățeanului, Editura Juridică, București, 2005.

11. E. S. Tănăsescu, N. Pavel, Actele constituționale ale Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Editura All Beck, București, 2002

12. André Legrand, L'Ombudsman Scandinave. Etudes comparées sur le contrôle de l'administration, Paris, 1970.

13. Johannes Köhler, Ombudsmann für deutsche Bundesländer. Studieninstitut für angewandte Haushalt-und Steuerpolitik", München, 1987.

14. Idem.

15. Jorge L. Maiorano, El Ombudsman, Ediciones Macchi, Buenos Aires, 1987.

16. Vlad M., Ombudsmanul în dreptul comparat, Arad, Servo-Sat, 1999.

17. C. Manda, O. Predescu, I. Popescu Slăniceanu, C. C. Manda, Ombudsmanul- instituție fundamentală a statului de drept, Editura Lumina Lex, 1997, București.

18. Yardley D., The Work of the Ombudsman in the United Kingdom, în The Ombudsman. Caribbean and International Perspectives, Cave Hill, Barbados, 1993.